

Ragıp Zarakolu: Gülizar sadece 'Fille'lerin değil, Kürtlerin de hikayesi

Posted on 27/09/2021

Stockholm. Yeniden hatırlatmak gerekiyor bazen.

Kürt-Ermeni-Süryani karmaşık ilişkilerini gittiğim her yöresel düğünde hissetmişimdir. Farklı inançtan da olsalar, ortak coğrafyanın aynı kültürünü, aynı danslarını hatta geleneklerini, hatta aşiret olgusunu paylaşan bu insanlar, korkunç bir trajedi yaşadı yüz küsur yıl önce -fail, kurban ya da ender olsa da kurtarıcı rolünde.

Peder Abraham Garris'in 'Bote Köyü: 13 Günlük Cehennem' başlıklı kitabında anlattığı üzere, kıyım sırasında halaya bile duruldu. Keşke sadece düğünlerde halaya dursalar, o tutkulu danslarını birlikte yapabilselerdi. 'Fille'lerin ferman ile kanı, canı, ırzı ve malı Sultan tarafından 'helal' olunduktan sonra, ilkin 1895-96'da Timur'ları, Hülagü'leri, Cengiz Han'ları aratmayan bir kıyım, eş zamanlı olarak her yörede yaşandı. 1915'te nihai kıyım yaşandı. Adına nihai çözüm denen Holokost'tan sonra geriye bakan Polonyalı Hukukçu Lemkin, bu ayrıksı vakayı, 'ilk soykırım/jenosit' olarak adlandırdı.

Kolay değil, mirliğin, beyliğin, amiralığın, ağalığın binlerce yıllık bir geçmişi vardı Mezopotamya, Vilayet-i Sitte'de (ya da Batı Armenia'da, Bath Narin'de). Aşiret federasyon ve konfederasyonları, zor ve sorunlu da olsa, birlikte hayatta kalmayı sağlıyordu, farklı etnisite ve inançlardan aşiretler arasında.

Kemal Yalçın'ın, bir Süryani ağası olan Şemun Hanne Haydo'nun yaşamını hikayeleştiren kitabı, aynı zamanda binlerce yıllık geleneksel aşiretler arasındaki ilişkilerin çöküşünün de tanıklığı niteliğinde. Aynı zamanda, Seyfo'dan sonra ayakta kalmanın öyküsü.

Aras Yayınları'ndan çıkan 'Gülizar'ın Kara Düğünü', bizzat kendisi tarafından anlatılışının doğallığı içinde, Kürt/Ermeni/Süryani aşiretleri arasındaki iç içe geçmiş ilişkiler ağını çok güzel sergiliyor. Sadece katiller, zalimler değil, iyiler de, koruyucu olmaya çalışanlar da var bu hikayede. Hem iyi, hem kötü olanlar. Şemun Ağa'nın Beth-Narin'deki öyküsü gibi. Bu öykü sadece Ermeniler değil, Kürtler açısından da bir destan.

Gülizar'ın öyküsü, 1877 Rus-Osmanlı Savaşı'nda son derece ağır bir yıkıma uğrayan serhat bölgesinde gittikçe kötüleşen Ermeni-Kürt ilişkilerinin, bunun soykırıma tırmanışının tanıklığı aynı zamanda. 1878 Berlin Anlaşması'nda 'Ermeni Reformu'nun maddelerinden biri olarak gündeme getirilmesinin nedeni, Ermeni toplumunun güvence altına alınması ve savaş nedeniyle uğradığı büyük yıkımın giderilmesiydi.

Gülizar'ın öyküsü aynı zamanda, Ermeni toplumundaki uyanışın ve hak arayışın öyküsü. Gülizar'ın Musa Bey tarafından kaçırılması ilk kez bir direnişle karşılaşır, uluslararası kamuoyunun yakından takip ettiği bir davaya konu olur. Biçimsel de olsa Musa Bey mahkum olur, Medine'ye sürgüne yollanır. Gülizar ise ailesine döner. Hikayenin sonrası iki taraf açısından da ilginç.

MUSA BEY'İN ÜLKEYE DÖNÜŞÜ

Gülizar'ın anlatısı, kızı Armenuhi Kevonyan tarafından kitaplaştırılmıştır. Burada Musa Bey'in akıbetinin bilinmediği yazılmaktadır. Son dönemlerde Kürt milliyetçiliğinin ve dinciliğinin yükselişiyle Musa Bey yeniden keşfedildi. Hakkında kitap ve makaleler bile yazıldı. İlginç olan, bu 'yeni' literatürde Gülizar'ın adının geçmemesi. Her zamanki gibi, kadının adı yok.

Musa Bey'in gerek Osmanlı yönetimiyle, gerek cumhuriyet döneminde iniş çıkışlı, çelişkili ilişkileri olmuştur. Musa Bey M. Kemal ile Çanakkale'den 'doğu hizmeti'ne yollandığı

esrarengiz yıllarda tanışır. (Musa Bey, Medine sürgününden kısa sürede dönecektir. 1914 yılında dönmüştür Muş yöresine. Tam cihat ilanı sonrası... Tehcir işinde görev almak, Muş ve yöresini 'arındırmak' üzere...)

Daha sonra Sivas Kongresine çağrılan Kürtlerin temsilcilerinden biridir. Ama sonra Azadi örgütünde yer alması nedeniyle başı derde girer, biat ederek kelleyi kurtarır, Şeyh Sait İsyanı'na katılmaya cesaret edemez bu nedenle. Sürülür yine de. Ağrı başkaldırısı sonrasında Suriye'ye geçer, Kamışlı'da ölür. Soykırımdan sağ kalan Ermeni, Süryani, Keldani ve Asurilere komşu olarak... Torununun oğlu olan Salih Mirzabeyoğlu, Necip Fazıl Kısakürek'in öğrencileri ve Akıncılar hareketinin kurucuları arasında yer alır. İBDA-C ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle mahkum olur. Yeniden yargılanır; 2014 yılında hapisten çıkar. Sonrasında RTE onunla 20 dakikalık bir görüşme yapacaktır.

Salih Mirzabeyoğlu'nun yeni soyadını dayandırdığı, Musa Bey'in babası Mirza Bey'in Ermenilerle daha iyi ilişkiler içinde olduğu söylenir.

Gülizar'ın evlendiği Keğam Der Garabedian, 1908 devriminden sonra Muş mebusu olur. 24 Nisan tevkifatından ağır derecede hasta olması nedeniyle kurutulur. Meclis Başkanı Ahmet Rıza Bey onu dolaylı olarak himayesine alır. Gülizar da tehcirden kıl payı kurtulup İstanbul'a varmayı başarır. Keğam ateşkesten kısa süre sonra ölür. Ama bundan önce Meclise tehcirle ilgili bir layiha vermeyi başarır. Cenazesi Ermeni Devrimci Federasyonu bayrağına sarılı olarak kaldırılır İstanbul'da. Gülizar da 1947 yılında ölür. İkisi aynı mezarda şimdi.

Gülizar'ın torunu, iki ay önce kaybettiğimiz Anahide Ter Minassian, Muş ve yöresinin tarihini ayrıntılarıyla, en iyi inceleyen tarihçilerden olur. "Ermeni Devrimci Hareketinde Milliyetçilik ve Sosyalizm" kitabı 1992 yılında Mete Tunçay'ın çevirisiyle İletişim Yayınları'ndan yayımlanır.. Gülizar'ın hikayesini ilk Sarkis Çerkesyan'dan dinlemiştim '90'ların başında. Hatta Gülizar'a ilişkin bir kitabı tercüme edip Hrant Dink'e verecekti...

Kaynak: evrensel.net